

Н.К. ГОЛЬЄВА

Надія Костянтинівна Гольєва, аспірант Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0000-0003-3929-5814

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИН ТА СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Актуальність інноваційної діяльності в сучасних умовах зростає з кожним днем, зокрема, завдяки розвитку науки і техніки. Людство робить крок за кроком, розвиваючи те, про що вчора тільки говорили, шляхом створення відкриттів і розробки винаходів. У процесі науково-технічного прогресу інновації займають провідне місце, шляхом створення нових науково-технічних ідей, які при правильному використанні та забезпеченні з боку держави чи інших суб'єктів приводять до якісних змін в суспільстві. Інноваційна діяльність та її результати є новітнім і найвигіднішим капіталовкладенням в силу своєї кінцевої мети, якою є здатність забезпечувати конкурентоспроможність, а також в силу своєї швидкої результативності та можливості розвитку різних видів бізнесу тощо.

Відтак, найновітнішим видом капіталовкладень у розвинутих країнах світу слід визнати інновації, оскільки нерухомість поступово перестає бути головним об'єктом інвестиційної діяльності в силу власної статичної моделі отримання прибутку, а також витрат на обслуговування та оподаткування, порівняно з інноваціями.

На думку закордонних економістів, інновація – це творчий процес реалізації ідей, що отримав вияв у вигляді нового товару, послуги, технології, форми організації, методу управління, зміни в якості робочої сили, які являють собою інструмент задоволення потреб на якісно новому рівні, мають позитивний економічний і соціальний ефекти та дають стратегічні конкурентні переваги їх власникам. Економічне зростання на базі інновацій супроводжується комплексною структурною трансформацією економіки, що знаходить вираз у зміні структури виробництва, зайнятості, доходів, цін, попиту, споживання. На економічному макрорівні дані пересування приводять до змін у співвідношення між секторами економіки, виникнення нових секторів економіки. Інновації здійснюють комплексний вплив як на кількісні, так і якісні параметри економічного зростання. Вплив інновацій на темпи економічного зростання проявляється як наслідок підвищення продуктивності праці й капіталу¹.

Щодо механізму структурової трансформації економіки, викликаной інноваціями, зазначають наступне. Приріст доходів на душу населення є наслідком швидкого зростання продуктивності праці, а підвищені доходи ведуть до змін у структурі споживання. Як реакція на нові потреби здійснюються відповідні інновації, у результаті чого змінюється структура зайнятості. Також відбувається зміна структури цін внаслідок появи на ринку нового, більш якісного продукту, який конкурує з традиційними товарами. Поява інновації призводить до зміни в ролі окремих галузей і виробництв у задоволенні потреб, тобто зникають старі і з'являються нові, більш ефективні галузі².

Метою статті є визначення та характеристика особливостей інноваційної діяльності, а також розробка ідей про запровадження спеціального режиму інноваційної діяльності в Україні.

Інноваційна діяльність є складною за своєю правовою природою в силу наявності комплексності й багатосистемності ланцюгів, які починаються на стадії зародження ідей і спрямовані до кінцевої стадії, а саме випуску інноваційної продукції та її реалізації. Саме тому інноваційна діяльність пронизана різноманітними правовідносинами з різних сфер правового регулювання, а отже, є складною за своєю природою. З точки зору правової природи науковці не мають єдиного бачення і підтримують дві різні позиції. Перші зазначають, що правова природа інноваційної діяльності є комплексною із переважним господарсько-правовим регулюванням, а друга група науковців підтримує ідею регулювання інноваційної діяльності цивільно-правовими нормами. Приналежність правової природи є базовим і визначальним питанням, але із наявною невирішеністю стосовно інноваційної діяльності на сьогоднішній день.

Невизначеність правової природи зазначених відносин, гальмує правовий розвиток їх законодавчого забезпечення. Отже інноваційна діяльність в силу своєї комплексності є складною за видами відносин, які об'єднує в собі. Відтак, по-перше, складність полягає в тому, що інноваційні відносини є одразу предметом декількох галузей права, а саме: господарського, фінансового, цивільного, адміністративного, трудового та інших, по-друге, наявним є питання взаємодії, або ж конкуренції господарсько-правових і цивільно-правових відносин.

Слід виходити також із того, що інноваційна діяльність є складною за характером ризиків, що супроводжують її на усіх фазах інноваційного процесу. Базовим ризиком в структурі інноваційної діяльності є: 1) ризик непередбачуваності настання бажаного результату творчої діяльності; 2) ризик невдалого втілення

технології у виробничий процес; 3) ризик відсутності попиту на інноваційний продукт, і тим більше, на інноваційну продукцію; 4) ризик реалізації на ринку більш успішного аналога конкурентів. Таким чином, інноваційне законодавство потребує посилення правових засобів мінімізації і компенсації цих ризиків традиційними засобами – страхуванням, створенням страхових фондів, засобами державної допомоги, застосуванням інструментів державно-приватного партнерства тощо.

Ризиковість є спільною ознакою між інвестиційною та інноваційною діяльністю. Такий початковий ступінь, як зародження наукової ідеї, є основою і початком інноваційного ланцюга, але для його подальшого руху повинен бути належний рівень фінансування, тобто інвестування, яке за своєю природою майже в усіх випадках є ризиковим. Саме ризики можуть ускладнити одну з основних ознак інноваційної діяльності – пріоритет економічної ефективності.

Наявність підвищеного рівня ризиковості в інноваційних відносинах є чинником особливої затребуваності засобів організаційно-господарського стимулювання з боку держави, публічних інвестиційних фондів тощо. Відтак, принципово важливим є синтетичний характер господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності, що гармонійно поєднував би його господарсько-виробничий компонент та обов'язковий – організаційно-господарський.

Враховуючи вищезазнані, а також інші особливості інноваційної діяльності очевидно, що обов'язковим є визначення інноваційної діяльності самостійним об'єктом законодавчого регулювання. Більш того, інноваційна діяльність вимагає застосування засобів державної допомоги задля стимулювання інноваційних процесів, у тому числі й шляхом мінімізації та нейтралізації ризиків.

Слід також зазначити ще одну важливу особливість правового забезпечення інноваційної діяльності, а саме те, що питання законодавчого забезпечення виникає не тільки на регулятивно-статичному рівні, а й на регулятивно-динамічному, адже постійна динаміка інноваційних відносин віддзеркалює бурхливий розвиток науково-технічної сфери. Тобто, щоб досягти мети удосконалення інноваційного законодавства, треба не тільки зафіксувати і систематизувати правові процеси, які вже існують, а й також приділити увагу розвитку відносин, які знаходяться в процесі свого становлення і є суспільно цінними.

Складність характеру інноваційних відносин полягає в її комплексності, а також у складності поєднання фінансування із інтелектуальним потенціалом, у непередбачуваності відносин щодо управління інтелектуальним колективом, в особливостях управління на проміжних етапах (ланках) діяльності. Всі ці процеси та відносини неможливо врегулювати ГКУ та Законом України (далі – ЗУ) «Про спеціальні режими технологічних парків», зокрема, завдяки відсутності в них спеціального правового режиму для всіх різновидів інноваційної діяльності. Тому є необхідність спроби врегулювати інноваційну діяльність, як комплексний інститут господарської діяльності шляхом запровадження адекватного спеціального режиму.

З цього випливає, що існує затребуваність спеціального режиму інноваційної діяльності, оскільки вона характеризується такими рисами, як всеохоплення, системність та конфліктність, що робить її складною за природою.

За природою інноваційна система поділяється на два рівні: макрорівень і мезорівень. Макрорівень, який включає в себе саму національну інноваційну систему в цілому, як самостійний економіко-правовий організм, та мезорівень, який окреслює процеси безпосередніх інноваційних відносин пов'язаних із створенням об'єкта промислової власності, його захистом і використанням, що відбуваються переважно в договірно-правовій формі.

Розділ VIII Господарського кодексу України передбачає декілька видів спеціальних режимів, серед яких: режим спеціальної (вільної) економічної зони, режим виключної (морської) економічної зони, режим державного кордону, правовий режим санітарно-захисних та інших охоронних зон, спеціальні режими господарювання в окремих галузях економіки, а також спеціальний режим інвестиційної діяльності для території пріоритетного розвитку³.

О.Р. Зельдіна зазначає, що спеціальний режим господарювання є інститутом господарського законодавства, який визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки або в процесі здійснення господарського договору, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і запроваджується для досягнення цілей, встановлених державою⁴.

Також під спеціальним правовим режимом Л.В. Крупа вбачає особливий порядок правового регулювання певних правових суспільних відносин, який встановлюється стосовно конкретного кола суб'єктів або сфери їх діяльності та відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною спрямованістю регулювання, зумовленою особливим публічним інтересом, який виявляється в усіх елементах його механізму головним чином через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності⁵.

Специфічною рисою спеціального режиму господарювання, як особливого правового порядку, є встановлення пріоритету спеціального законодавства над загальним. Тобто, спеціальні нормативно-правові акти встановлюють особливості здійснення господарської діяльності в окремих галузях економіки, на конкретних територіях, при виконанні конкретних господарських договорів. Також ця діяльність одночасно регулюється нормами загального законодавства.

Важливо зазначити, що існують декілька критеріїв, які притаманні виключно спеціальним режимам господарювання і відрізняють їх від інших «неспеціальних» правових режимів. По-перше, це наявність спе-

ціального нормативно правового акта, який регулює господарську діяльність на конкретній території, в окремій галузі економіки, при виконанні конкретного господарського договору. По-друге, встановлення, передбаченого загальним законодавством, дозвільного порядку для здійснення господарської діяльності на конкретній території, в окремій галузі економіки, при виконанні конкретного господарського договору. По-третє, законодавчо закріплені обмеження та заохочення щодо суб'єктів господарської діяльності, при її здійсненні на конкретній території, в окремій галузі економіки, при виконанні конкретного господарського договору⁶.

Науковці поділяють спеціальні правові режими на три види: обмежувальний, заохочувально-обмежувальний та заохочувальний. Саме заохочувальний визначають, як режим, введення якого пов'язано з необхідністю вирішення соціально-економічних проблем, залучення інвестицій на певну територію держави, в певну галузь економіки, створення нових робочих місць за допомогою надання різного роду заохочень для суб'єктів господарювання. До цього виду відносять території пріоритетного розвитку, спеціальні економічні зони, євро регіони, зони вільної торгівлі та господарська діяльність в галузях народного господарства⁷.

Також інноваційна діяльність може потребувати обмежувального спеціального режиму. Суспільно-політична оцінка інновацій може бути різною в силу того, що інновації незастраховані від негативного аспекту. Інновації, як процес реалізації творчих ідей, повинен бути направлений згідно з траєкторією позитивного розвитку по можливості без побічних реакцій, таких як незаконна торгівля інновацією, суспільна безпека через інноваційний виріб тощо.

Законодавець не обмежився лише Господарським кодексом України стосовно спеціального режиму господарювання та спробував визначити й урегулювати спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків, зокрема, законом України від 16 липня 1999 року.

Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» передбачає наступне визначення. Спеціальний режим інноваційної діяльності – це правовий режим, який передбачає надання державної підтримки щодо стимулювання діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків⁸.

Технологічним парком є юридична особа чи декілька юридичних осіб, основною метою яких є виконання проектів технопарку щодо виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій, а також випуск конкурентоспроможної продукції на світовий ринок. Технопарк розглядається як об'єкт спеціального режиму інноваційної діяльності, а також як суб'єкт національної інноваційної системи.

Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» передбачає запровадження спеціального режиму строком на 15 років із метою виконання проектів технологічного парку⁹.

Державна фінансова підтримка, а також підтримка цільовими субсидіями проектів технологічного парку визначена цим законом як державне сприяння інноваційній діяльності. Відповідно до фінансової підтримки Кабінет Міністрів України запроваджує бюджетну програму, у рамках якої кожного року визначає певну суму коштів, які в подальшому використовують для кредитування проектів технопарків (повного і часткового), або компенсації відсотків (повної чи часткової) виконавцям проектів технопарків, які вони сплатили комерційним банкам або іншим фінансово-кредитним установам за кредитування цих проектів.

Для реалізації проектів технологічних парків технологічним паркам, їх учасникам та спільним підприємствам, що виконують проекти технологічних парків, державою надаються цільові субсидії у вигляді сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні¹⁰.

Отже, такий спеціальний режим строком на 15 років для виконання проектів технопарку пропонує Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», який насправді є державною допомогою і проявляється саме у вигляді субсидій та фінансової підтримки. Але ж спеціальний режим передбачає більше, ніж просто державну допомогу, визначену в цьому законі. Спеціальний режим у його ідеальному прояві – це комплекс заходів і стимулів з боку держави, які співпрацюють між собою і мають найважливішу мету, а саме: створення сприятливого середовища для розвитку інноваційної діяльності. Запропонована Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» стратегія державної допомоги, за теперішніх часів швидкого інноваційного і промислового розвитку, не є засобом, якого вистачає для врегулювання такої комплексної галузі, як інноваційна діяльність.

Спеціальні режими у господарському праві мають дещо спільне між собою, тому прикладом для реалізації у інноваційній діяльності може бути комплекси та система, запроваджені в спеціальному режимі вільних економічних зон.

У 2000-х рр. великої актуальності почало набувати питання врегулювання діяльності вільних економічних зон, а в подальшому з'явилась затребуваність впровадження спеціального режиму вільних економічних зон, який визначив Господарський кодекс України у 2004 році.

Стосовно спеціального правового режиму вільних економічних зон Л.В. Крупа сформулювала визначення, під яким розуміється особливий правовий порядок регулювання інвестиційних, підприємницьких і зовнішньоекономічних відносин, що складаються у ВЕЗ, який встановлюється стосовно її суб'єкта і певної сфери його діяльності і відрізняється від загального режиму пільговою спрямованістю регулювання, проявляючись у всіх елементах його механізму, зокрема через закріплення гарантій, пільг, форм державної підтримки, обмежень, заборон і додаткових підстав юридичної відповідальності¹¹.

Тобто, стосовно вільних економічних зон існує чітко визначені інструменти, які своєю комплексною наявністю надають характерний зміст спеціальному правовому режиму. Серед них визначають пільги, гарантії, різні форми держаної підтримки, додаткові підстави юридичної відповідальності, комплекс обмежень та заборон. Зокрема, під гарантією розуміють підкріплену силою держави систему засобів та умов, що посилюють права і обов'язки суб'єктів правовідносин та забезпечують їх реалізацію через особливу процедуру¹². Щодо пільги науковці звертають увагу на її властивості полегшувати положення суб'єкта шляхом звільнення від зобов'язань чи залучення особливих прав чи переваг.

Одним із інструментів спеціального правового режиму є державна підтримка, стосовно якої треба зазначити, що вона не є спеціальним правовим режимом у своєму самостійному прояві. Сама по собі державна підтримка – це один із специфічних видів прояву з боку держави своєї економічної функції. За наявності лише однієї держаної підтримки без залучення комплексу інструментів недостатньо засобів і способів для створення налагодженого та функціонуючого спеціального правового режиму.

Саме тому Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», у якому зазначена державна допомога визначена у вигляді фінансової підтримки та субсидювання, не закріплює комплексний та функціонуючий спеціальним правовим режим, особливо нині. Закон, прийнятий у період останніх років ХХ ст., дещо не відповідає стану сьогодення в сфері регулювання інновацій, які за останні майже 20 років набули розвитку й затребуваності в нашій державі та за її межами.

Питання неврегульованості законодавства України щодо такого інституту, як спеціальний режим інноваційної діяльності наявне передусім у Господарському кодексі України. Законодавець намагався врегулювати це питання та створити спеціальний режим, шляхом прийняття вищезазначеного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Але ж оцінюючи складність національної інноваційної системи, треба сказати, що на сьогоднішній день спеціальний режим інноваційної діяльності не створено.

Аналізуючи законодавство, що регулює різні види господарської діяльності в Україні, треба зазначити, що Закон України «Про державно-приватне партнерство» передбачає застосування стимулів з боку держави, які потрібні для створення спеціального режиму. Законом визначені державна підтримка, державні гарантії та контроль. Зокрема, гарантії з боку держави визначено ст. 20, а саме: держава гарантує додержання встановлених законодавством України умов для провадження діяльності приватних партнерів, пов'язаної з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства, додержання прав і законних інтересів приватних партнерів. Визначені цим Законом стимули можливо застосувати при створенні спеціального режиму інноваційної діяльності, так як спецрежими в господарській діяльності є схожими за структурою.

Також доречним є зазначити Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», у якому в ст. 4 перелічено дев'ять різних форм державної допомоги¹³. Одним із різновидів державної допомоги є придбання державою товарів чи послуг даних суб'єктів господарювання за цінами вище ринкових, а за аналогією ефективною може бути така ж форма державної допомоги з боку держави стосовно інноваційної продукції. Таким чином, держава придбавши інноваційну продукцію за цінами вище ринкової, буде стимулювати суб'єктів інноваційної діяльності. Для ефективного функціонування спеціального режиму потрібен набір стимулів та фінансова підтримка з боку держави, тому перелічені в Законі форми державної допомоги можливо адаптувати до інноваційної діяльності при розробці спеціального режиму.

Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова»¹⁴ від 2000-х р. є одним із прикладів законодавчо систематизованого спеціального режиму. Невеликий закон, що загалом складається з дев'яти статей, містить в собі найважливіші положення щодо визначення спеціального режиму та його застосування на території міста Харкова. Має досить схематичний характер та може слугувати прикладом при розробці нормативно-правового акта, який би створив та врегулював спеціальний режим інноваційної діяльності.

Недосконалість інноваційного законодавства прямо чи опосередковано є предметом господарсько-правової політики держави, яка на думку Д.В. Задахайла, базується на положеннях наукової господарсько-правової доктрини та є імперативною концептуальною позицією держави щодо напрямів та змісту подальшого розвитку господарського законодавства, удосконалення практики його застосування, оптимізації господарського порядку як такого¹⁵. Тому процес удосконалення інноваційного законодавства потребує постійного аналітично-доктринального супроводження як одна із найактуальніших проблем господарсько-правової науки.

Роблячи висновок щодо проаналізованого законодавства, постає ключове питання: «а що саме виступає об'єктом спеціального режиму інноваційної діяльності?» Існує декілька варіантів: 1) стартап; 2) діяльність суб'єктів (учасників) інноваційної діяльності; 3) технологія та її оборот, а також 4) суб'єкти інноваційної інфраструктури, такі як венчурні фонди, компанії з управління правами інтелектуальної власності та інші. Питання щодо визначення об'єкта потребує детального вивчення та систематизації.

Безумовно, відсутність спеціального режиму інноваційної діяльності гальмує розвиток сучасного законодавства, особливо в умовах сучасної економіки, що розвивається. Проблема його відсутності тільки підсилює ситуацію неврегульованості і остаточної невизначеності інноваційної діяльності в законодавстві України, що призводить до повільного розвитку цієї галузі господарювання. Наявність чіткого та систематизованого законодавства щодо інноваційної діяльності в Україні прискорить розвиток інноваційних процесів, що, в свою чергу, надасть змогу прискорити розвиток у економіки в Україні.

Отже, можемо зробити такі висновки:

- 1) інноваційна діяльність характеризується своєю складністю та комплексністю в силу певної кількості етапів та процесів, які входять до її комплексу, а також правового регулювання зазначених відносин з боку декількох галузей права;
- 2) слід визнати необхідним для законодавця розробити та забезпечити спеціальний правовий режим для правового регулювання інноваційної діяльності на всіх її етапах;
- 3) необхідно поряд із створенням особливого правового режиму інноваційної діяльності, як такої, розробити цілу низку спеціальних правових режимів інноваційного господарювання з урахуванням особливостей публічних та приватних економічних інтересів щодо визначених інноваційних проектів, продуктів та стартапів;
- 4) існує нагальна необхідність вивчення та розробки застосування рестрикційних правових режимів щодо окремих видів інноваційної діяльності з огляду на реальні або потенціальні небезпечні суспільні наслідки їх запровадження;
- 5) слід констатувати малоефективність чинного спеціального режиму технологічних парків з огляду на «слабке оснащення» такого режиму правовими засобами;
- 6) у процесі спеціальних господарсько-правових досліджень постає потреба визначити коло правових засобів формування спеціальних режимів інноваційної діяльності, з урахуванням притаманним цій діяльності особливостей.

¹ Очковская М.С. Инновации как качественный фактор экономического роста: *Креативная экономика*. 2007. Т. 1. № 1. С. 80–86. URL: <https://creativeconomy.ru/lib/3619>

² Там само.

³ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. № 18. № 19–20. № 21–22. Ст. 325.

⁴ Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В.Я. Тацій [та ін.]. Харків: Право, 2019. Т. 15 : Господарське право / ред. кол. В.А. Устименко [та ін.]. 784 с.

⁵ Крупа Л.В. Спеціальний режим підприємницької діяльності у вільних економічних зонах України (комплексне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 20 с.

⁶ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В.Я. Тацій [та ін.]. Харків: Право, 2019. Т. 15 : Господарське право / ред. кол. В.А. Устименко [та ін.]. 784 с.

⁷ Там само.

⁸ Про спеціальний режим інноваційної технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 363.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Крупа Л.В. Вказана праця. 20 с.

¹² Там само.

¹³ Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1173.

¹⁴ Про спеціальний режим інвестиційної на території міста Харкова : Закон України від 11.05.2000 р. № 1714-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 32. Ст. 259.

¹⁵ Задохайло Д.В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2013. 31 с.

Резюме

Гольєва Н.К. Особливості правової природи інноваційних відносин та спеціальний правовий режим їх реалізації.

У даній статті з'ясовано зміст поняття спеціального правового режиму на території України, проаналізовано законодавство України щодо спеціальних правових режимів, здійснено характеристику інноваційної діяльності в Україні, а також приділено увагу запровадженню спеціального режиму для інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, спеціальний режим, технопарк, види спеціальних режимів, державно-приватне партнерство.

Резюме

Гольєва Н.К. Особенности правовой природы инновационных отношений и специальный правовой режим их реализации.

В данной статье выяснено содержание понятия специального правового режима на территории Украины, проанализировано законодательство Украины о специальных правовых режимах, осуществлена характеристика инновационной деятельности в Украине, а также уделено внимание введению специального режима для инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, специальный режим, технологический парк, виды специальных правовых режимов, государственно-частное партнерство.

Summary

Holieva N. Peculiarities of legal nature of innovation activity and special legal regime of their implementation.

This article clarifies the meaning of the concept of a special legal regime in Ukraine, analyzes the legislation of Ukraine regarding special legal regimes, describes the innovation activity in Ukraine, and also focuses on the introduction of a special regime for innovation.

Key words: innovations, innovative activities, special regime, technology park, types of special legal regimes, public-private partnership.

УДК 347.94

О.Ю. ГУСЕВ

*Олексій Юрійович Гусев, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0002-4563-2891*

**ПРАВОМІРНІСТЬ ДОСТУПУ ДО ЦИФРОВИХ ДАНИХ
ЯК УМОВА ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ**

Поява у цивільному процесуальному законодавстві України поняття електронних доказів викликала жваву дискусію серед правників, одним із питань якої стала допустимість інформації в електронній формі, що визначає її здатність бути легальним засобом доказування в суді.

У фаховій юридичній літературі висловлюються різноманітні думки щодо умов допустимості доказів, зокрема й електронних. Одним із її критеріїв вважається законність джерела, з якого одержані докази¹. У доктрині кримінального процесу чітко розрізняють поняття джерел доказів і джерел фактичних даних. Вчені, зокрема, зазначають, що «джерело фактичних даних» може стати «джерелом доказу» лише в результаті залучення його в судовий процес у встановленому процесуальним законом порядку шляхом вилучення з нього доказових відомостей з наступним процесуальним оформленням і визнанням уповноваженою особою як доказів². Проте в теорії цивільного процесу панує спрощений підхід до поняття доказів, унаслідок чого під їх джерелами іноді помилково розуміють джерела фактичних даних³. Зважаючи на те, що джерела фактичних даних також повинні оцінюватись за критерієм допустимості з метою їх остаточного визнання допустимими доказами, актуальним є дослідження особливостей джерел цифрових даних, які зрештою можуть впливати на допустимість електронних доказів⁴.

Питання допустимості електронних доказів у межах різних галузей процесуального права України, а також джерел цифрових даних для потреб судочинства входили до сфери наукових інтересів багатьох учених. Цим проблемам присвячували свої праці Н.М. Ахтирська, Н.Є. Блажівська, О.М. Брисковська, І.В. Вернидубо, О.О. Грабовська, К.Б. Дрогозюк, С.С. Єсімов, А.Ю. Каламайко, Ю.С. Канарик, І.О. Крицька, О.М. Лазько, Ю.С. Павлова, В.С. Петренко, В.І. Теремецький, Г.Я. Тріпультський, С.Я. Фурса, Д.М. Цехан, С.О. Чорний та інші.

Мета статті полягає в обґрунтуванні наявності взаємозв'язку між дотриманням визначеного законом порядку доступу до інформації в електронно-цифровій формі та допустимістю електронних доказів, а також у загальній характеристиці окремих способів одержання цифрових даних з метою доказування в цивільному судочинстві України.

У теорії цивільного процесуального права питання законності джерел фактичних даних, як правило, пов'язують із походженням самої інформації. Це означає, що джерело визнається недопустимим, якщо під час збирання даних, а саме їх вилучення та процесуального оформлення, будуть порушені права, свободи та інтереси інших осіб або якщо таке джерело виявиться невідомим чи незаконним⁵. Очевидно, що зміст поняття законності джерела фактичних даних є досить глибоким і не може бути повністю розкритий кількома реченнями, тому найбільш раціональним видається зосередити увагу на суто юридичному аспекті походження доказових відомостей, а саме доступі до цифрових даних та їх джерел.

Загалом до джерел цифрових даних, які згодом можуть стати електронними доказами, теоретики відносять текстові електронні документи, їх окремі реквізити, цифрові аудіо- та відеозаписи, веб-сторінки глобальних телекомунікаційних мереж, ресурси локальних телекомунікаційних мереж, соціальні мережі, окремі електронні повідомлення, метадані, автоматизовані інформаційні системи та інше⁶. Важливою особливістю цих джерел є те, що доступ до деяких із них може бути обмеженим і захищатись нормами права. Відповідно до Закону України «Про інформацію» за критерієм доступності інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. Унаслідок цього для правомірного одержання доказових відомостей може знадобитись спеціальний дозвіл уповноваженого суб'єкта, як-от власника джерела даних або суду залежно від порядку. Для прикладу, заінтересована особа зазвичай має вільний доступ до електронних повідомлень,